

Mentor HASANI & Bleart THAÇI

**EMIGRACIONI SHQIPTAR NË SHBA (1900 -1939):
NJË ANALIZË HISTORIKE DHE DEMOGRAFIKE SIPAS
BURIMEVE AMERIKANE**

Abstrakt:

Ky studim ofron një analizë historike dhe demografike të imigracionit shqiptar në Shtetet e Bashkuara të Amerikës gjatë periudhës 1900–1939, duke u mbështetur në burime të ndryshme historike, përfshirë të dhëna nga Arkivi Kombëtar Amerikan, listat e pasagjerëve të publikuara në Ancestry.com, FamilySearch.org dhe burime të tjera relevante. Studimi shqyrton motivet dhe modelet e migrimit shqiptar, duke theksuar faktorët politikë dhe ekonomikë që ndihmuan në formimin e këtij procesi. Emigrimi i shqiptarëve u zhvillua kryesisht si rezultat i destabilitetit politik nën sundimin osman si dhe dhunës dhe represionit të ushtruar nga shtetet ballkanike gjatë Luftërave Ballkanike. Nga ana tjetër, varfëria ekstreme, taksat e larta dhe mungesa e mundësive ekonomike në Shqipëri ishin gjithashtu faktorë kyç që nxitën shqiptarët të kërkonin mundësi më të mira jete në ShBA. Shumica e emigrantëve shqiptarë hynë në ShBA përmes stacioneve kryesore të emigracionit, sidomos Ellis Island në Nju Jork, dhe më pas u shpërndanë në qendrat industriale si Boston, Detroit dhe Çikago. Migrantët ishin kryesisht burra të rinj, punëtorë, të cilët udhëtonin vetëm me qëllimin për të punuar dhe për t'u kthyer në atdhe. Megjithatë, ndryshimet në politikat e emigracionit të ShBA-së, përfshirë vendosjen e kuotave kufizuese në vitet 1920, ndikuan ndjeshëm në fluksin e emigrantëve shqiptarë, duke ndryshuar strukturën dhe stabilitetin e komunitetit shqiptar në ShBA. Ky studim gjithashtu ofron një pasqyrë sasiore të prirjeve demografike dhe faktorëve që ndikuan në lëvizjen dhe integrimin e shqiptarëve në ShBA në këtë periudhë.

Fjalë kyçe: Migrimi, Shqiptarët, Shtetet e Bashkuara të Amerikës, Ellis Island, Nju Jork, listat e pasagjerëve.

Sfidat në dokumentimin e emigrantëve shqiptarë në ShBA

Detyra e dokumentimit të emigrantëve shqiptarë në Shtetet e Bashkuara ka qenë prej kohësh e ndërlikuar nga klasifikimet jokonsistente dhe identitetet kombëtare dhe kulturore që mbivendosen. Siç është vënë në dukje nga Frances Trix në veprën e saj *“Albanians in Michigan”*, shifrat zyrtare për emigrantët shqiptarë kanë qenë gjithmonë të kufizuara dhe të pasakta. Gjatë valës së parë të emigracionit, shqiptarët shpesh nuk u listuan si një kombësi e veçantë. Në vend të kësaj, ata u kategorizuan si grekë, turq ose thjesht si shtetas të vendit nga i cili u larguan, zakonisht Perandoria Osmane ose shtetet fqinje ballkanike si Greqia, Bullgaria dhe Rumania.¹ Kjo mungesë diferencimi rrjedh nga statusi politik i Shqipërisë në atë kohë, e cila ende nuk kishte arritur pavarësinë dhe njohjen formale.

Regjistrimi Federal i vitit 1910 e ilustron qartë këtë çështje. Pavarësisht raporteve të pavarura nga udhëheqësit e komunitetit shqiptar që vlerësonin mijëra shqiptarë vetëm në Massachusetts, regjistrimi regjistroi vetëm 625 shqiptarë në të gjithë shtetin. Kjo mospërputhje ishte pjesërisht për shkak të klasifikimit të shqiptarëve sipas kategorive më të gjera, si “turq” ose “grekë në Evropë”, në vend që t’i njohte ata si një grup i veçantë etnik ose kombëtar.² Këto sfida në identifikim u përkeqësuan nga modelet migratore të shumë shqiptarëve, të cilët jetuan për vite me radhë në vende të tjera të Ballkanit përpara se të niseshin për në Shtetet e Bashkuara, duke e bërë të vështirë për autoritetet e emigracionit të gjurmonin me saktësi origjinën e tyre.

Shqiptarët e parë, të regjistruar etnikisht si të tillë në regjistrat zyrtarë janë: Stephanos Apostolon (22 vjeçar) dhe Anastasion Georgios (33 vjeçar), dy meshkuj nga Korça që mbërritën në Nju Jork më 22 shtator 1902, përmes anijes Zeeland.³

Një tjetër sfidë e rëndësishme në dokumentimin e emigrantëve shqiptarë përfshin Abëreshët, ose shqiptarët e Italisë. Ata filluan të vinin në Shtetet e Bashkuara në fund të shekullit të 19-të, si pjesë e migrimit më të gjerë ekonomik italian. Megjithatë, në të dhënat e emigracionit në ShBA, Arbëreshët në përgjithësi regjistroheshin si italianë dhe ishin vendosur në lagje italo-

¹ Frances Trix, *Albanians in Michigan*, (Michigan: Michigan State University Press, 2001), f. 10.

² Federal Writers’ Project. *The Albanian Struggle in the Old World and New*, (New York: AMS Press, 1975), f. 5.

³ The National Archives in Washington, DC; Washington, DC, USA; *Passenger and Crew Lists of Vessels Arriving at New York, New York, 1897-1957*; Microfilm Serial or NAID: T715; RG Title: *Records of the Immigration and Naturalization Service, 1787-2004*; RG: 85

amerikane. Trashëgimia e tyre gjuhësore dhe kulturore shqipe u errësua kështu nga identiteti dominues italian që u atribuohet atyre nga autoritetet e regjistrimit të popullsisë dhe të imigracionit.

Pas një hulumtimi të detajuar dhe tërësor mund të konkludojmë se arbëreshi me emrin Maria Distefano përfaqëson rastin e parë të regjistruar të mbërritjes së një arbëreshi në Shtetet e Bashkuara, në të cilin origjina dhe trashëgimia shqiptare dokumentohet qartë. Ai arriti në Nju Jork më 7 shtator, 1885 në moshën 34 vjeçare, nga Napoli përmes anijes Gottardo.⁴

Pavarësisht klasifikimit të tyre në italianë, identiteti arbëresh vazhdoi përmes gjuhës dhe fesë. Ata flisnin arbërisht, një dialekt i shqipes jugore, dhe shumë ishin katolikë të ritit bizantin, megjithëse shumica iu bashkuan famullive të ritit latin në Shtetet e Bashkuara për shkak të mungesës së klerit bizantin. Të tjerë vinin nga fshatra që ishin tashmë të latinizuar.⁵ Ky shtresim kompleks i identitetit, shqiptarë sipas prejardhjes, italianë sipas kombësisë dhe amerikanë sipas natyralizimit i ndërlikon më tej përpjekjet për të gjurmuar me saktësi migrimin dhe zhvillimin e komunitetit të tyre në Shtetet e Bashkuara.

Si përfundim, klasifikimi jokonsistent dhe identitetet shumëstresore si të emigrantëve shqiptarë ashtu edhe të atyre arbëreshë paraqesin sfida të konsiderueshme për dokumentimin. Duke pasur parasysh mangësitë e të dhënave zyrtare, pjesa më e madhe e historisë së emigracionit shqiptar është rikonstruktuar përmes historisë orale dhe dëshmive të anëtarëve të komunitetit. Këto “të dhëna të gjalla” kanë rezultuar thelbësore në kuptimin e shkallës dhe karakterit të migrimit shqiptar në Shtetet e Bashkuara. Prandaj, studiuesit duhet t’i drejtohen dokumenteve të komunitetit, dëshmive personale dhe të dhënave kulturore për të rikuperuar historinë e pasur dhe të nuancuar të migrimit shqiptar në Amerikë.

Fillet e emigracionit: motivimet, rrugët dhe vendosjet në ShBA

Në fillim të shekullit të njëzetë, filloi një valë migrimi shqiptar drejt Shteteve të Bashkuara, e nxitur nga një përzierje faktorësh si të dëshpërimit ekonomik, dhunës politike dhe shpresës për mundësi më të mira jashtë vendit. Këto rryma shtegtuese u formësuan nga kushtet rajonale në Evropën

⁴ The National Archives in Washington, DC; Washington, DC, USA; *Passenger Lists of Vessels Arriving at New York, New York, 1820-1897*; Microfilm Serial or NAID: M237; RG Title: *Records of the U.S. Customs Service*; RG: 36

⁵ Francesco Cordasco, *Dictionary of American Immigration History*, (New Jersey, The Scarecrow Press, Inc, 1990), f. 420-421.

Juglindore dhe ngjarje specifike historike, të tilla si Luftërat Ballkanike dhe rënia e autoritetit osman, të cilat i lanë shqiptarët, si të krishterë ashtu edhe myslimanë, duke luftuar për mjete jetese dhe siguri.⁶

Dhuna politike luajti gjithashtu një rol vendimtar. Luftërat Ballkanike (1912-1913), pushtimi grek i Shqipërisë jugore dhe rënia e sundimit osman çuan në zhvendosje masive. Fushatat ushtarake greke u shënuan nga mizori dhe djegie fshatrash, veçanërisht në Korçë dhe Gjirokastrë, duke bërë që shqiptarët myslimanë, të integruar më parë në strukturën administrative osmane, të iknin pasi humbën pozicionet dhe sigurinë e tyre⁷ Këto ngjarje kontribuan në një valë të dytë të fortë migrimi gjatë dhe pas luftërave, veçanërisht midis viteve 1913 dhe 1916.⁸ Ndërsa burimet shkencore ia atribuojnë këtë lëvizje rënies së jetesës bujqësore nën sundimin osman, historitë orale e thellojnë kuptimin tonë duke i bërë këto presione të qarta: “*Kështu që, para se të mbushja 15 vjeç, babai im mendonte se duhet të largohesha nga vendi.*”⁹, kujtoi Steven Congress, i cili iku nga fshati Badilonjë më 1913 për të shmangur rekrutimin në ushtrinë osmane.

Shumica dërmuese e migrantëve të hershëm shqiptarë u tërhoqën nga rrëfimet e pasurisë dhe mundësive në Amerikë, shpesh të transmetuara nga të kthyerit e mëparshëm të veshur me rroba perëndimore, *alla franga*, të cilët flisnin për pasuritë e fituara përmes punës modeste jashtë vendit. Siç vuri në dukje një vëzhgues bashkëkohor, “*Në Amerikë ka shumë para për ata që do të udhëtonin shumë kilometra mbi ujë për të kërkuar fat*”, një refren që jehonte në të gjitha luginat shqiptare.¹⁰ Ky perceptim i shtyu të rinjtë të rrezikonin koston e lartë të udhëtimit, shpesh mbi 50 dollarë, ku shumë prej tyre mbështeteshin te huadhënësit e fshatit ose te nënagjentët e kompanive të anijeve me avull, të cilët ndonjëherë i stërvitnin se si të kalonin inspektimet e Ellis Island.¹¹

⁶ Federal Writers’ Project. *The Albanian Struggle in the Old World and New*, f. 11.

⁷ Beqir Meta, Erjon Dervishi, Hasan Bello, *Vatra dhe Shqiptarët në Amerikë (1912-1990)*, (Prishtinë: Instituti i Historisë Ali Hadri, 2022), f. 15.

⁸ Trix, *Albanians in Michigan*, f. 8.

⁹ Interview with Steven Congress, June 3rd, 1986. Box: KECK-183; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*. Ancestry.com. *New York City, Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

¹⁰ Federal Writers’ Project. *The Albanian Struggle in the Old World and New*, f. 11.

¹¹ Cordasco, *Dictionary of American Immigration History*, f. 421.

Modelet e migrimit ndoqën rrugë të njohura mirë, të përcaktuara nga pionierët e mëparshëm. Shqiptarët ortodoksë udhëtuan drejtpërdrejt nga Shqipëria ose përmes Greqisë dhe Italisë në qytete pranë porteve si Nju Jorku dhe Bostoni. Por, për të pasur një kuptim më të thellë se sa të larmishme mund të ishin këto rrugë, një shqiptar nga Ulqini, i cili ka lënë vetëm emrin “Mr. X”, i intervistuar në dokumentet *Paul Radin*¹² përshkroi se ishte kontrabanduar përtej kufirit Meksikë-SHhA dhe ishte punësuar në një fermë në Salinas të Kalifornisë.

Projekti i Historisë Orale të Ishullit Ellis, i nisur në vitin 1973 nga Shërbimi i Parkut Kombëtar, ofron rrëfime të pasura dhe intime të udhëtimit të emigrantëve, duke kapur jo vetëm vështirësitë fizike të kalimit transatlantik, por edhe peshën emocionale të mbërritjes. Nëpërmjet këtyre kujtimeve personale, ne fitojmë një ndjesi të gjallë të asaj që do të thoshte të lije pas të njohurën dhe të takojë Amerikën për herë të parë; qoftë përmes përvojave gjatë lundrimit me anije, mahnitjes nga shikimi i Statujës së Lirisë, frikës nga inspektimi mjekësor, apo lehtësimit pas mbërritjes.

Perikli Laboviti, i cili mbërriti në moshën 5 vjeçare, në vitin 1920 me anijen Pannonia, kujton aromën në anije dhe sëmundjen: “*njerëzit ishin të sëmurë dhe të vjellnin... era ishte e tmerrshme.*”¹³

Stephen Peters, i cili mbërriti në moshën 14 vjeçare, më 1920 përmes anijes President Wilson nga fshati Treskë i Qarkut të Korçës përshkruan “*dridhjet*” që përjetoi gjatë ekzaminimit mjekësor në Ellis Island nga frika se do ta kthenin mbrapsht pasi që kishte probleme me trakomë (sëmundje e syrit) dhe ishte duke parë të tjerët e shënuar me një “X” që po largoheshin.¹⁴

¹² *Paul Radin Papers (1934–35)*, California Ethnic and Immigrant Oral History Project, Mr.X, f. 113-117.

*Dokumentet e Paul Radin janë një koleksion intervistash me anëtarë të grupeve të ndryshme etnike në Kaliforni, kryesisht nga Zona e gjirit të San Franciscos, të kryera gjatë viteve të Depresionit të Madh (1934-35) nga 200 punonjës të SERA-s nën mbikqyrjen e antropologut dhe folkloristit amerikan Paul Radin. Koleksioni i intervistave me grupin etnik shqiptar përmban 8 intervista.

¹³ Interview with Pericles Labovites December 8th, 1994. Box: *EI-584*; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*. Ancestry.com. *New York City, Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

¹⁴ Interview with Stephen Peters, June 3rd, 1986. Box: *KECK-177*; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*. Ancestry.com. *New York City, Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

Norman C. Simo, i cili mbërriti në moshën 9 vjeçare, në vitin 1938 nga Përmeti, përshkruan kushtet e anijeve të klasës së tretë si “*si të flitet për bagëti*”, të mbushura me krevate marinari dhe kujton një stuhi të tmerrshme: “*Njëherë patëm një stuhi. Ishte sikur, e dini, të gjithë duhej të qëndronin nëpër dyer. Uji binte mbi varkë. Mendova me siguri që kishim ikur.*”¹⁵

Christos C. Johns, i cili mbërriti në moshën 11 vjeçare, në vitin 1933 me anijen La Savoie kujtoi se ishte caktuar gabimisht në klasën D dhe rrëmujën rreth ushqimit në anije: “*Na jepnin menu... në italisht. Gjyshja ime nuk dinte të lexonte... nuk kishim idenë se çfarë po hanim.*”¹⁶

Një tjetër emigrant, Steven Congress, i cili mbërriti në moshën 16 vjeçare nga fshati Badilonjë i Gjirokastrës kujton mjedisin e gjallë shumëgjuhësh në bord: “*Italianët këndonin italisht. Arabët, arabisht... grekët kishin mandolinat e tyre dhe natyrisht kur ishte mot i keq, ajo lumturi zhdukej sepse ata shqetësoheshin.*”¹⁷

Ndërsa vetë udhëtimi ishte shpesh i mundimshëm dhe i pasigurt, ishte momenti i mbërritjes ai që la gjurmën më të qëndrueshme emocionale. Shkuarja në tokën amerikane shënoi jo vetëm fundin e një udhëtimi, por edhe fillimin e një jete të re, një jete të mbushur me shpresë, frikë dhe admirim. Kalimi nga anija në breg, nga deti në ishullin Ellis, solli me vete një vërshim ndjenjash që emigrantët nuk do t’i harronin kurrë.

Efthimia Dishnica Steffon e cila mbërriti në Nju Jork në moshën 17 vjeçare më 1920 kujton momentin e hyrjes në Ishullin Ellis: “*Më kujtohet Statuja e Lirisë. Kur e pashë atë Liri, oh, tani jam në Amerikë. Po, e pashë Lirinë. Të gjithë bërtisnin, Amerika!, Amerika!, Amerika!*”¹⁸

¹⁵ Interview with Norman C Simo, August 9th, 1993. Box: EI-369; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*. Ancestry.com. New York City, *Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

¹⁶ Interview with Christos C. Johns, December 9th, 1994. Box: EI-581; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*. Ancestry.com. New York City, *Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

¹⁷ Interview with Steven Congress, June 3rd, 1986, Ellis Island Oral History Project. Box: KECK-183; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*.

¹⁸ Interview with Efthimia Dishnica Steffon, August 10th, 1993. Box: EI-375; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*. Ancestry.com. New York City, *Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

James Drapos, i cili mbërriti në Nju Jork në moshën 10 vjeçare, më 1932 përmes anijes Saturnia kujtoi se ishte “i mahnitur” nga madhësia e Nju Jorkut: “Më kujtohet, u shëtitëm me trena, dhe unë shikoja vazhdimisht përreth duke pyetur, ku jam unë, dhe çfarë janë këto gjëra dhe nuk kisha parë kurrë një lokomotivë apo tren, e lëre më të shikoja ashensorin që kalonte në Nju Jork, ose në Times Square. Gjithçka ishte ëndërr.”¹⁹

Norman C. Simo e përshkruan mbërritjen në Nju Jork si dhe mitin dhe idealizmin që e rrethonte atë: “E vetmja gjë që mund të dëgjonim ishte Statuja e Lirisë. Tani po hyni në liri. Ky është vendi ku të gjithë janë të lirë. Ky është vendi ku ka mundësi, ku ka ar. Mund të blije ar në rrugë. Nuk kishe nevojë të punoje apo diçka të tillë. E tëra çfarë duhej të bëje ishte thjesht të shkoje përreth. Doje diçka për të ngrënë? Merr pak ar dhe shko të blije diçka (qesh ai). Ishte e pabesueshme. Të gjitha këto histori që dëgjove. Por kur e pe atë, atë zonjë të bukur. Kur e pe atë, atë, atë flakë. Oh, ishte e pabesueshme. Ishte si një lehtësim, e di. Sikur të të kapte drithërima. Ja ku po hyn në tokën e mundësive. Dhe më në fund, se mbaroi, e di. Ajo liri tani është shumë afër. Dhe ja ku ishte statuja. Ishte drita që të udhëhiqte brenda, në port. Oh, ishte e pabesueshme. Dhe të gjithë, Oh, statuja, statuja. Të gjithë, kjo ishte e gjitha për të cilën flisnin, e dini. Kishte një nxitim të madh. Dhe mund të shihje disa njerëz që qanin. Dua të them, ishte, ishte e mrekullueshme, e dini. Lot gëzimi. Nuk ishin lot, ishin lot gëzimi. Dhe ti po thua, Zoti im, e di, ja ku është. Kjo është Amerika. Jemi këtu. Më në fund ia dolëm.”²⁰

Vendbanimi më i hershëm ishte në Massachusetts, veçanërisht në Boston dhe në qytetin industrial Worcester. Deri në vitin 1900, në Massachusetts jetonin vetëm 42 shqiptarë.²¹ Ndërsa komunitetet shqiptare zgjeroheshin, ashtu u rrit edhe shtrirja e tyre gjeografike. Popullsia të konsiderueshme u zhvilluan në Nju Jork, veçanërisht në Jamestown dhe Hudson, si dhe në Detroit, Michigan dhe St. Louis, Missouri. Këto qytete nuk u zgjodhën rastësisht, por pasqyronin kërkesën për punë industriale, veçanërisht në fabrikat e tekstilit, metaleve dhe automobilave. Industria e lulëzuar e automobilave e Detroitit

¹⁹ Interview with James Drapos, August 13th, 1993. Box: EI-380; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*. Ancestry.com. *New York City, Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

²⁰ Interview with Norman C Simo, August 9th, 1993. Ellis Island Oral History Project. Box: EI-369; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*.

²¹ Federal Writers' Project. *The Albanian Struggle in the Old World and New*, (New York: AMS Press, 1975), f. 6.

në vitet 1920 u ofroi shqiptarëve, shumë prej të cilëve mbërritën me arsim të kufizuar dhe pa njohuri të anglishtes një shans për mbijetesë ekonomike përmes punës së rëndë.²²

Vendbanime të tjera të papërmendura më lartë përfshinin: Manchester dhe Concord në New Hampshire, Pawtucket, Rhode Island, Bridgeport, Hartford, Connecticut, Pennsylvania, Chicago, etj.²³

Punësimi dhe planet për riatdhesim dhe qëndrim

Me të mbërritur, shumica e emigrantëve shqiptarë, kryesisht burra të rinj nga prejardhje fshatare rurale, u përballën me mundësi të ngushta punësimi për shkak të mungesës së përvojës industriale dhe arsimit formal. Bujqësia në Shtetet e Bashkuara ishte praktikisht e paarrtshme për ta, pasi kërkonte investime kapitale dhe nënkuptonte vendosje afatgjatë. Në vend të kësaj, këta emigrantë u tërhoqën në tregjet e punës së pakualifikuar, veçanërisht në industritë e bazuara në fabrika. Sektorët më të spikatur që punësonin shqiptarë ishin fabrikat e tekstilit, fabrikat e këpucëve dhe punimet metalike. Qytete si Worcester tërhoqën një numër të madh punëtorësh për shkak të shumëllojshmërisë së vendeve të punës në fabrika. Në Southbridge, American Optical Company rekrutoi shqiptarë në numër të madh për pozicione me paga të ulëta, ndërsa fabrikat e këpucëve në Natick, Framingham, Peabody dhe Brockton tërhoqën valë të vazhdueshme punëtorësh.

Edhe në Michigan, evidencohet një model i përshtatjes ekonomike. Shumë shqiptarë fillimisht punonin në fabrikat e automobilave të Detroitit, por me kalimin e kohës, një numër i konsiderueshëm u zhvendos në vetëpunësim. Shqiptarët “preferonin punë ku mund të bëheshin shefat e tyre”, duke rezultuar në një prani të dukshme në bizneset e vogla si restorantet, kafenetë dhe berberhanet. Kjo preferencë për profesione sipërmarrëse ndikon si dëshirë për pavarësi, ashtu edhe një përshtatje pragmatike ndaj tregjeve amerikane të punës.

Fillimisht, shumica dërrmuese e emigrantëve shqiptarë e shihnin migrimin e tyre si të përkohshëm. Plani për pjesën më të madhe ishte të merrnin hua para për udhëtimin me anije, të gjenin punë, të jetonin sa më lirë të ishte e mundur, të grumbullonin para dhe pastaj të ktheheshin përgjithmonë në Ballkan.²⁴ Ky “mentalitet i udhëtarit” u përforcua më tej nga struktura demografike e

²² Meta et al., *Vatra dhe Shqiptarët në Amerikë*, f. 18.

²³ Federal Writers' Project. *The Albanian Struggle in the Old World and New*, f. 8-9.

²⁴ Trix, *Albanians in Michigan*, f. 7.

migrimit të hershëm, e cila ishte pothuajse tërësisht mashkullore. Për dekadën e parë, femrat mezi gjendeshin midis këtyre emigrantëve”, një tregues i fortë se vendosja e përhershme dhe jeta familjare në Shtetet e Bashkuara nuk ishin pjesë e planit fillestar.²⁵

Megjithatë, realitetet e jetës në Amerikë, rrethanat politike në ndryshim në Shqipëri dhe infrastrukturën e reja të komunitetit shkaktuan një transformim gradual. Pas shpalljes së pavarësisë së Shqipërisë dhe paqëndrueshmërisë së pasluftës, disa mijëra banorë të Massachusetts u kthyen në shtëpi për të marrë pjesë në qeverinë e saj, sidoqoftë një numër i konsiderueshëm mbeti, duke hedhur themelet e enklavave të përhershme. Me kalimin e kohës, ndërsa këto komunitete u rritën, u rrit edhe dëshira për të qëndruar, veçanërisht midis atyre që kishin krijuar biznese, kishin zhvilluar rrjete shoqërore ose ishin martuar brenda popullsisë imigrante.²⁶

Për më tepër, shqiptaro-amerikanët e gjeneratës së dytë dhe fëmijët e lindur në Amerikë e ndryshuan narrativën e migrimit. Ndërsa ata përshtateshin, perspektivat e kthimit në shtëpi u zvogëluar. Stabilizimi ekonomik, përmirësimi i pagave dhe krijimi i institucioneve fetare dhe kulturore, të tilla si Kisha Ortodokse Shqiptare, e ankoruan komunitetin në mjedisin e tij të ri.²⁷

Lidhur me temën e kthimit dhe të qëndrimit, Dokumentet e Paul Radin ofrojnë një sërë perspektivash veçanërisht të vlefshme. Të kryera në vitet 1934–1935 në Zonën e Gjirit të San Franciskos si pjesë e një iniciative më të gjerë etnografike të Kursit të Ri, këto intervista kapin reflektimet personale të emigrantëve shqiptarë që navigonin në jetën në Amerikë gjatë një periudhe pasigurie ekonomike dhe tranzicioni kulturor. Të identifikuar vetëm nga inicialet e tyre, të intervistuarit flasin hapur për shpresat e tyre për t’u kthyer në Shqipëri, vështirësitë e tyre për t’u përshtatur dhe rrethanat në ndryshim që shpesh i shndërronin planet e përkohshme në vendosje afatgjatë.

E.M., i lindur në Boston nga prindër shqiptarë, tregon për ëndrrën e babait të tij, i cili planifikonte të kthehej në Shqipëri për të punuar në bujqësi, por trazirat politike, konkretisht ngritja e Mbretit Zog, një kundërshtar i fraksionit të babait të tij, i penguan këto qëllime: *“Ishte e rrezikshme për të të kthehej në Shqipëri në atë kohë, kështu që ai qëndroi në Boston për të pritur një ndryshim në qeveri.”*

²⁵ Cordasco, *Dictionary of American Immigration History*, f. 420.

²⁶ Oscar Handling, *A Pictorial History of Immigration*, (New York: Crown Publishers, Inc, 1972), f. 250, 254.

²⁷ Federal Writers’ Project. *The Albanian Struggle in the Old World and New*, f. 8-9.

E.M. e trashëgoi këtë vizion dhe ende aspironte për riatdhesimin: *“Dëshira e tij [ishte] të kthehej në tokën e babait të tij dhe të prezantonte metodat moderne shkencore të bujqësisë.”*²⁸

Q.S., i cili erdhi nga Vlora në moshën pesë vjeç dhe u rrit në mjedise greko-amerikane, pothuajse nuk fliste shqip dhe pranoi: *“Ai di shumë pak për Shqipërinë.”* Megjithatë, pavarësisht kësaj distance, ai po kursente para me një qëllim të qartë: *“Ai planifikon të kthehet së shpejti në Shqipëri dhe të vendoset në fermën që ka qenë në familje për breza me radhë.”*²⁹ Rasti i tij ilustron se si edhe emigrantët e gjeneratës së dytë të shkëputur nga kultura ruajtën motivime emocionale ose stërgjyshore për t’u kthyer.

A.K., një lustraxhi në Philadelphia dhe më vonë në San Francisco, ishte i vendosur të mbante gjallë zakonet fisnore përmes kthimit të planifikuar: *“Pas pak vitesh ai do ta marrë [vajzën e tij] përsëri në Shqipëri ku do ta martojë, ndoshta me një tregtar të pasur.”* Djali i tij, në të kundërt, ishte *“amerikanizuar plotësisht”*³⁰, duke theksuar divergjencën ndërgjeneracionale në identitetet dhe lidhje.

A.C., një muzikant popullor/folklorik, i çmonte kujtimet e tij për Shqipërinë dhe dëshironte shumë të jetonte në Dubrovnik: *“Ai do të donte të kthehej në Evropë dhe të jetonte në Dubrovnik.”* Megjithatë, familja e tij preferonte jetën në Amerikë: *“Gruaja dhe vajza e tij preferojnë Amerikën.”*³¹ Kështu, jeta e tij mbeti e formuar nga konsensusi familjar, jo nga dëshira individuale.

Këto rrëfime të shtresuara nga ky studim tregojnë se çështja e kthimit rrallëherë ishte e thjeshtë. Ajo ishte e ndërthurur me frikësime politike, pritshmëri familjare, krenari kulturore, vështirësi ekonomike dhe diferenca apo mospajtime mes brezash. Pavarësisht nëse riatdhesimi ishte një shpresë e largët, një detyrim kulturor apo një iluzion që po venitej, këto intervista ilustrojnë se si qëndrueshmëria në Amerikë shpesh nuk vinte nëpërmjet zgjedhjes, por nëpërmjet rrethanave dhe kompromiseve.

²⁸ *Paul Radin Papers (1934–35)*, California Ethnic and Immigrant Oral History Project, E.M., f. 17-19.

²⁹ *Paul Radin Papers (1934–35)*, Q.S., f. 27-29.

³⁰ *Paul Radin Papers (1934–35)*, A.K., f. 97-99.

³¹ *Paul Radin Papers (1934–35)*, A.C., f. 81-83.

Komunitetet shqiptare dhe jeta shoqërore

Komunitete më të mëdha shqiptare u ndërtuan në vitet 1920 dhe 1930 kur familje të tëra nga pjesa jugore e Shqipërisë emigruan.³² Kalimi nga një emigrim kryesisht i dominuar nga meshkujt në një model familjar u shoqërua me përpjekje për integrim më të mirë brenda shoqërisë amerikane: Ndërsa para vitit 1920, vetëm 6% e emigrantëve kishin bërë Betimin e Shtetësisë në Amerikë, deri në vitin 1930, ata ishin 28%.³³

Komunitetet e hershme të emigrantëve shqiptarë në Shtetet e Bashkuara u formuan nga lidhje të forta komunale, tradita kulturore dhe një tranzicion gradual nga enklavat e beqarëve në rrjete familjare. Fillimisht, migrimi ishte një përpjekje mashkullore. Burrat shpesh jetonin së bashku në akomodime të përbashkëta, duke mbështetur njëri-tjetrin përmes rrjeteve të miqësisë, referimeve për punë dhe ndihmës financiare. Këto rregullime jetese të përbashkëta, të njohura si *konakë*³⁴, ishin më shumë sesa strehime të përkohshme, ato funksiononin si hapësira të vazhdimësisë kulturore, ku orientohehin të sapoardhurit, zgjidheshin borxhet dhe ruheshin zakonet shqiptare. Këto komunitete beqarësh u mbështetën në një ndjenjë të thellë solidariteti. Burra nga fshatra dhe rajone të ndryshme e trajtonin njëri-tjetrin si të afërm, duke ruajtur kohezionin përmes gjuhës së përbashkët, zakoneve dhe ndihmës së ndërsjellë. Mikpritja dhe përgjegjësia kolektive ishin vlera qendrore. Të sapoardhurve u jepej një vend për të pushuar, njiheshin me mundësitë e punësimit dhe ndihmoheshin me dërgesat e parave në shtëpi. Me kalimin e kohës, këto rrjete ndihmuan në transformimin e një popullsie kalimtare në një diasporë të rrënjësuar, megjithëse ende kohezive nga ana kulturore.

Prania e grave shënoi një pikë kthese në këto komunitete. Ndonëse mungonin në vitet e para të migrimit, gratë u sollën gradualisht sapo jeta u bë më e qëndrueshme. Ky ndryshim ishte më i zakonshëm midis të krishterëve ortodoksë, të cilët kishin tendencën t'i sillnin familjet e tyre në Amerikë më herët se shqiptarët myslimanë. Me mbërritjen e tyre, karakteri i komunitetit duke u bërë më i përhershëm, dhe i përqendruar te familja.³⁵

³² Nedelkoska, L. & Khaw, N., 2015. *The Albanian Community in the United States: Statistical Profiling of the Albanian-Americans*, Growth Lab at Harvard's Center for International Development, f. 2.

³³ Nadège Ragaru, Amilda Dymi. *The Albanian-American Community in the United States*. Canadian Review of Studies in Nationalism, f. 5.

³⁴ Meta et al., *Vatra dhe Shqiptarët në Amerikë*, f. 20.

³⁵ Trix, *Albanians in Michigan*, f. 7.

Për të kuptuar numrin dukshëm të ulët të grave shqiptare në Shtetet e Bashkuara gjatë kësaj periudhe, një gazetë e Nju Jorkut e vitit 1927 raporton se në të gjithë vendin jetonin vetëm 400 gra shqiptare në atë kohë.³⁶ Për më tepër, thekson se jeta e grave shqiptare në Amerikë është “shumë larg asaj të motrës së saj amerikane”, duke nënkuptuar dallime kulturore në rolet gjinore, lirinë sociale dhe jetën familjare. Komuniteti ruan zakone, që janë mjaft të ndryshme nga normat amerikane, me rregulla të rrepta në lidhje me martesën dhe sjelljen shoqërore:

“Jeta e gruas shqiptare, në Amerikë, si dhe në Shqipëri, është shumë larg asaj të motrës së saj amerikane. Këto vajza martohen midis moshës 14 dhe 18 vjeç. Nëse ajo arrin moshën 20 vjeçare dhe është ende e pamartuar, ajo quhet ‘plakë’.”³⁷

Gazeta hedh dritë gjithashtu mbi zakonet tradicionale të martesës shqiptare, duke zbuluar rregullat e ndërlikuara shoqërore që përcaktonin se kur dhe si mund të martohesh dikush:

“Shumë zakone rrethojnë periudhën e martesës në jetën e një shqiptari. Asnjë burrë shqiptar me nder nuk do të martohet derisa të gjitha motrat e tij të jenë martuar shëndoshë e mirë. Djali më i madh në familje duhet të martohet para çdo tjetri nëse vëllezërit e tij më të vegjël kanë privilegjin të marrin gra. Kjo sjell shumë vështirësi dhe për ata që kanë hedhur shortin e tyre në Amerikë, zakoni është mjaft i prishur. Po bëhet gjithnjë e më e zakonshme të jesh në gjendje të bindësh vëllain më të madh të heqë dorë nga e drejta e tij e vjetër dhe t’u lejojsh më të vegjëlve të martohen. Dasmat janë caktuar për të hënë dhe festimet vazhdojnë për disa ditë.”³⁸

Projekti i Historisë Orale të Ishullit Ellis, i nisur në vitin 1973 nga Shërbimi i Parkut Kombëtar ofron një pasqyrë të vlefshme mbi zakonet martesore dhe praktikat e ndërmjetësimit (mblesërisë) të trashëguara nga emigrantët shqiptarë.

Nëpërmjet rrëfimeve të drejtpërdrejta, bëhet e qartë se si traditat e rrënjësura thellë, të tilla si martesat me mblesëri, përfshirja e prindërve dhe ritualet ceremoniale, vazhduan të formësonin marrëdhëniet edhe pas migrimit.

Theresa Naum, e cila mbërriti në moshën 15 vjeçare, në vitin 1920, përshkruan një proces tradicional të mblesërisë, ku prindërit e saj luanin rolin qendror. Edhe pse ajo personalisht nuk donte të martohesh e re, ajo e pranoi

³⁶ “Albanians, Oldest of Races in Southern Europe, Have Gained Distinction Here” Brooklyn Eagle, Sunday, May 29th, 1927, (Brooklyn, New York), f. 15.

³⁷ Brooklyn Eagle, Sunday, May 29th, 1927, (Brooklyn, New York), f. 15.

³⁸ Brooklyn Eagle, Sunday, May 29th, 1927, (Brooklyn, New York), f. 15.

vendimin e prindërve të saj nga respekti për dëshirën e tyre për ta parë të vendosur. Martesa u organizua me dikë të lidhur me miqtë e familjes, që reflekton se si rrjetet e komunitetit lehtësuan martesat:

“Dhe nuk ishte keq për mua. Nuk doja të martohesha kaq e re, por prindërit donin që unë ta kisha të lehtë për ta të më shihnin duke u martuar, dhe pastaj të mos kishin pse të shqetësoheshin për asgjë, e dini. Babai dhe nëna ime shkuan të takonin kushërinjtë, dhe atje, në vend që të gjenin këta dy kushërinj, gjetën një djalë tjetër nga Korça. Burrin tim atje në foto. Jo në cep, por në mes, me mua.”³⁹

Norman C. Simo rrëfen se si u organizua martesa e prindërve të tij, ndërsa babai i tij ishte në ShBA dhe nëna e tij ende në Shqipëri. Nëna e tij vinte nga një familje e pasur dhe martesa e saj me një djalë të ri nga Amerika u orkestrua nëpërmjet të afërmeve:

“Nëna ime kishte disa motra dhe vëllezër që jetonin në Përmet. Pastaj zbuluan se një djalë i ri nga Amerika donte të martohej. Dhe i rregulluan. (qesh ai) Dhe kështu u njohën. U takuan në kishë, u martuan dhe kaq ishte.”⁴⁰

Christos C. Johns tregon një histori për gjyshen e tij, një vejushë që orkestroi martesën e babait të tij.

Pavarësisht analfabetizmit të saj, ajo komunikoi me të tjerët nëpërmjet letrave për të rregulluar martesën. Babai i tij pranoi të kthehej nga Amerika brenda pesë vjetësh për t’u martuar, duke mbajtur një premtim që i kishte dhënë:

“Nëna ime tha, ‘Më bënë të parakaloja në oborr...’ të ecja para dhe mbrapa. Dhe babai im qëndroi në dritare dhe e shikoi... dhe kaq ishte. Ata u martuan.”⁴¹

Christina George, e cila mbërriti në moshën 16 vjeçare, në vitin 1920, kujton ceremonitë dhe festimet e dasmave në Shqipëri dhe potencon dallimet mes atyre në ShBA:

“Oh, dasma të mëdha, të mëdha. Oh, kishte shumë gjëra të ndryshme nga këtu. Dasmat atje zgjasin një javë, nga e hëna në të diel. Ata vazhdojnë gjatë

³⁹ Interview with Theresa Gounaris Naum, September 17th, 1992. Box: EI-214; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum. Ancestry.com. New York City, Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database online]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

⁴⁰ Interview with Norman C. Simo, August 9th, 1993. Ellis Island Oral History Project. Box: EI-369; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*.

⁴¹ Interview with Christos C. Johns, December 9th, 1994. Box: EI-581; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*.

gjithë kohës. Ata kërcejnë, këndojnë, flasin, japin dhurata. Dhe gatuanin. Të gjitha llojet e gatimit. (qesh ajo)”.⁴²

Adaptimi kulturor dhe ruajtja e identitetit shqiptar

Shumë kombësi dhe grupe etnike të ndryshme që emigruan në Amerikë janë asimiluar shpejt. Ata kanë humbur kryesisht ose kanë hequr dorë qëllimisht nga shumë prej atyre shenjave specifike, të cilat do t'i bënin të ndryshëm nga fqinjët e tyre. Ky proces quhet asimilim ose “amerikanizim” dhe ka karakterizuar përvojën e emigrantëve në historinë amerikane.⁴³ Përvoja e emigrantëve shqiptarë paraqet një rast të nuancuar. Si një nga valët e mëvonshme të emigrantëve që mbërritën, shqiptarët erdhën kryesisht në kërkim të mundësive më të mira ekonomike. Nga ana tjetër, krahasuar me grupe si italianët (me model më të gjerë të zinxhirit familjar dhe biznesit) ose me emigracionet aziatike, shqiptarët spikasin si një grup që i përdori remitancat sidomos për konsumin familjar dhe për projekte lokale më të vogla, jo për investime industriale të mëdha.

Duke u përqendruar konkretisht në adaptimin kulturor, *Dokumentet e Paul Radin* zbulojnë mënyrat e ndryshme dhe shpesh të qëllimshme se si emigrantët shqiptarë kërkuan të navigonin jetën në Shtetet e Bashkuara. Ndërsa shumë prej tyre i përmbaheshin traditave të tyre, ata bënë gjithashtu përpjekje të konsiderueshme për t'u përshtatur me normat amerikane, duke mësuar gjuhën, duke u angazhuar me idetë politike, duke marrë pjesë në arsim dhe duke ndryshuar role brenda komuniteteve të tyre.

E.M., i lindur në Boston nga prindër shqiptarë, është një shembull adekuat i adaptimit kulturor të formësuar nga ndërgjegjja e dyfishtë. Ai përqafoi arsimin amerikan, duke ndjekur shkollat publike të Bostonit dhe Universitetin e Bostonit, ndërsa gjithashtu u angazhua thellësisht në institucione shqiptare si Shkolla Shqiptaro-Amerikane e Bujqësisë. Ai punoi në punë të ndryshme, nga fotografia te puna në fermë, duke treguar fleksibilitet ekonomik. Ai gjithashtu zhvilloi një botëkuptim të informuar politikisht, duke mbrojtur përfshirjen e ShBA-së në Shqipëri:

⁴² Interview with Christina George, August 10th 1993. Box: EI-373; Extraction: *Ellis Island Oral History Program*; Record: *Oral History Project, Ellis Island Immigration Museum*. Ancestry.com. New York City, *Ellis Island Oral Histories, 1892-1976* [database on-line]. Provo, UT, USA: Ancestry.com Operations, Inc., 2010.

⁴³ Ian A. Nielsen, *Immigration and the American Experience*. Race and Ethnic Relations, (4th edition, 1994), f. 30.

*“Ai beson se SHBA-të duhet ta marrin Shqipërinë nën protektoratin e tyre të veçantë dhe të krijojnë një republikë atje.”*⁴⁴

N.K., një mysliman nga Shlasi i Shqipërisë, fillimisht e gjeti jetën moderne amerikane të vështirë. Por me kalimin e kohës, veçanërisht pasi u zhvendos në Boston, ai filloi të përshtatej në mënyrë aktive:

*“Atje [në Boston] ai takoi disa nga udhëheqësit e shqiptarëve dhe atje mësoi të lexonte dhe të shkruante gjuhën e tij amtare, si dhe anglishten.”*⁴⁵

A.P., u orientua në një gamë të gjerë punësh, punëtor ferme, punëtor çeliku, shitës ushqimesh, duke u përshtatur me mjedise të ndryshme pune amerikane. Megjithatë i rrënjosur kulturalisht në zakonet shqiptare në vendlindje, ai tregoi një asimilim të konsiderueshëm në jetën e tij publike. *“Atij i pëlqen arsimit amerikan, por i konsideron sjelljet të neveritshme.”* Ndërsa fëmijët e tij flisnin shqip dhe italisht, ata ishin *“amerikanë të rinj tipikë”*, duke treguar një përshtatje të suksesshme brezash.⁴⁶

A.C., një këngëtar opere i shndërruar në muzikant folklorik, e përshtati karrierën e tij evropiane duke e përkthyer në mjediset kulturore amerikane. Pas migrimit, ai performoi muzikë folklorike ballkanike për audiencën amerikane: *“Ai dha disa koncerte të muzikës folklorike ballkanike përmes Këshillit të Festivalit Folklorik në Nju Jork.”* Edhe pse më vonë u tërhoq për shkak të sëmundjes, ai e ruajti traditën kulturore duke vazhduar tubimet muzikore në shtëpi me miqtë shqiptarë dhe grekë.⁴⁷

Këto raste ilustron se emigrantët shqiptarë nuk ishin marrës pasivë të amerikanizimit. Përkundrazi, ata e formësuan në mënyrë aktive përshtatjen e tyre - duke mësuar anglisht, duke u bërë të shkolluar, duke formuar opinione politike dhe duke e përkthyer trashëgiminë kulturore në mjedise të reja.

Raportet e gazetave amerikane nga fillimi i shekullit të 20-të pasqyrojnë gjithashtu përpjekjet e vetëdijshme të emigrantëve shqiptarë për të ruajtur identitetin e tyre kulturor mes presioneve të asimilimit. Këto gazeta nxjerrin në pah se si komunitetet shqiptare në të gjithë vendin organizuan shoqata kulturore, botuan gazeta etnike, festuan festat kombëtare dhe ruajtën traditat fetare dhe gjuhësore.

Përpjekje të tilla nuk ishin vetëm një mjet për të qëndruar të lidhur me trashëgiminë e tyre, por edhe një mënyrë për të nxitur solidaritetin dhe dukshmërinë brenda mozaikut më të gjerë amerikan. Shembujt e mëposhtëm

⁴⁴ Paul Radin Papers (1934–35), E.M., f. 17-19.

⁴⁵ Paul Radin Papers (1934–35), N.K., f. 125-127.

⁴⁶ Paul Radin Papers (1934–35), A.P., f. 65-67.

⁴⁷ Paul Radin Papers (1934–35), A.C., f. 81-83.

nga mbulimi i shtypit bashkëkohor ilustrojnë se si ky angazhim për ruajtjen e kulturës u manifestua në jetën publike:

“Ashtu si të gjitha grupet racore, edhe shqiptarët në Amerikë kanë organizatat e tyre gjysmëpolitike. Të dyja janë ‘Bijtë e Shqipnisë’ dhe ‘Vatra’, të dyja me seli në Boston dhe me 60 degë në të gjithë vendin. Kristo Kirka është president i ‘Bijve të Shqipnisë’ dhe Aquila Tasi është president i ‘Vatrës’. Çuditërisht, gjuha shqipe mori formë të shkruar në Shtetet e Bashkuara brenda dekadës së fundit. Është përfaqësimi më i vjetër mbijetues i të ashtuquajturit grup gjuhësh trako-ilire që formoi të folurën primitive të gadishullit Ballkanik.”⁴⁸

Komunitetet shqiptare në të gjithë Shtetet e Bashkuara mblidheshin rregullisht për të festuar festat kombëtare, duke i përdorur këto raste për të shprehur krenari për trashëgiminë e tyre dhe për të forcuar lidhjet kulturore. Dita e Pavarësisë, në veçanti, shërbeu si një simbol i fuqishëm i unitetit, me festime që kombinonin frymën patriotike, tubimet shoqërore dhe performancën kulturore. Një shembull i tillë është kapur në artikullin e mëposhtëm të gazetës së vitit 1937:

Populli shqiptar do të festojë të dielën

WHITING, 24 nëntor. - Popullsia shqiptare e Whiting do të festojë 25-vjetorin e pavarësisë së Shqipërisë me një banket në Domin Sllovak të dielën në mbrëmje.

Sponsorizuar nga Whiting Lodge Nr. 87 e Federatës Pan-Shqiptare të Amerikës, programi i së dielës do të përfshijë gjithashtu argëtim dhe vallëzim. Banketi është planifikuar për në orën 6 pasdite.

Kryebashkiaku James T. McNamara dhe zyrtarë të tjerë të qytetit janë ftuar.

Harry H. Menkulasi, sekretar i Whiting Lodge Nr. 87, i Federatës Pan-Shqiptare të Amerikës, është kryetar i përgjithshëm përgjegjës për përgatitjet për të dielën.⁴⁹

⁴⁸ Brooklyn Eagle, Sunday, May 29th, 1927, (Brooklyn, New York), f. 15.

⁴⁹ Albanian Folk to Celebrate Sunday, The Times, (Hammond, Indiana) Wednesday, November 24th, 1937, f. 14.

Përfundime

Emigracioni shqiptar nuk mund të shihet vetëm si një lëvizje fizike drejt një vendi të ri, por si një proces shumëplanësh që ndikoi si tek individët, ashtu edhe tek shoqëria shqiptare në tërësi. Dëshmitë orale të emigrantëve, veçanërisht ato të dy brezave të parë, janë të pazëvendësueshme, pasi ato sjellin zërat dhe kujtimet e përditshme të njerëzve që përjetuan largimin, udhëtimin dhe përballjen me realitetin e ri në Amerikë. Përmes tyre kuptojmë më qartë jo vetëm vështirësitë ekonomike e shoqërore të emigrimit, por edhe emocionet e shpresës dhe ankthit, si dhe lidhjet e forta që ata ruajtën me atdheun.

Nga pikëpamja ekonomike, remitancat e emigrantëve shërbyen si burim jetik për familjet e mbetura në Shqipëri, duke mbështetur konsumimin ditor dhe investime të vogla që lehtësonin jetesën. Në planin e identitetit dhe kulturës, emigrantët shqiptarë u përpoqën të ruanin gjuhën, traditat dhe lidhjet me komunitetin, edhe pse procesi i asimilimit në Amerikë ishte i pashmangshëm. Dëshmitë tregojnë se brezat e parë dhe të dytë arritën të gjenin një ekuilibër mes integritetit në shoqërinë amerikane dhe ruajtjes së disa elementëve të trashëgimisë së tyre kulturore.

Në aspektin politik, komunitetet shqiptare në mërgatë luajtën një rol të rëndësishëm, duke u angazhuar në shoqata dhe organizata (Vatra, Bijtë e Shqipes) që mbështetën çështjen kombëtare dhe pavarësinë e Shqipërisë. Ky dimension politik dëshmon se emigracioni nuk ishte vetëm një rrugë drejt përfitimeve individuale, por edhe një mjet për të ndikuar në fatet e vendit amë.

Pra, emigracioni shqiptar u bë një urë mes Shqipërisë dhe botës së re: ekonomikisht, përmes dërgesave; kulturalisht, përmes ruajtjes së traditave; politikisht, përmes angazhimit kombëtar; dhe identitarisht, përmes përpjekjes për të balancuar integrimin me ruajtjen e rrënjëve. Dëshmitë orale i japin këtij procesi një dimension njerëzor të jashtëzakonshëm, duke i kthyer statistikatat dhe faktet në histori të gjalla, të cilat na lejojnë të eksplorojmë më në detaje ndikimin e emigracionit shqiptar si në jetët individuale, ashtu edhe në zhvillimet e Shqipërisë së shekullit XX.

